

- (6) Reeds op 26 oktober besloot het Voorlopig Bewind in Brussel dat de militairen die het Verenigd Nederlandse leger hadden verlaten, terug moesten worden opgeroepen in de nieuwe Belgische eenheden. De 17e Afdeling die jarenlang garnizoen had gehouden in onze stad, kreeg nu de naam "Regiment de Gand". De 25ste veranderde men de naam in "9e Linie-regiment". Vanaf 24 oktober richtte men in de grote cavaleriekazerne (Pesthuis) het 2de Jagers te paard op.

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

1600 (omstreeks). In het handschrift van "De ghelase veinsteren" f°12v, van de Gentse St.-Baafskathedraal (inv. nr. 745) "En celle qu'on apelle de Adam et Eva... Tenant le costel meridiem sont y fenestres comme a la precedente esuelles py ast rien digne de memoire icy py aussy en la subse- quente".

1604. Carel van Mander meent in zijn Schilder-boeck (noot 15) dat de gebroeders samen in opdracht van Philips de Goede aan het retabel waren begonnen, maar dat Hubert tijdens het werk overleed.

1605. Christoffel van Heurne kopiëert het quatrijn (hs. baron Sillis de Relchy).

1608. Aubertus Miraeus, *Rerum toto orbe gestarum Chronica* (1608, f°345) gaat gedeeltelijk terug op van Mander's Schilder-boeck. Hij beschouwt het Lam Gods als een voorstelling van de 7 werken van Barmhartigheid.

1608. Franciscus Sweertius' *Selectae Chistiani Orbis Deliciae ex Urbibus, Templis...* (Keulen 1608, blz. 504) neemt over wat Van Mander en Miraeus vermelden.

1609 (vóór). Maximiliaan De Vriendt alias Vrientius, Gents stadssecretaris en dichter († 1614), die gehuwd was met Josine Vyt, haalt in zijn bekend epigram aan dat niet Filips de Goede (cfr. 1604), maar Vyt-Borluut de opdrachtgevers waren van het retabel. Eén van de drie kopiëen van de fundatieakte in het St.-Baafsarchief is door hem geauthentiseerd (243).

1610 (omstreeks). “Daer is het epitaphie van Jan van Eyck, den excellenten schilder, die gheschildert heevt de autaertaefele van Adam en Eva, in welke is gheschildert de zeven Zalicheden zeer excellent in de Kercke van Ste Baefs in een capelle van zuuden, hetzelve epitaphe hanghende in de Kerke van Ste Donaes te Brugghe, daer hy begraeven es... zoo Marcus van Vaerne-wijk schrift” Anoniem handschrift (244).

1611. In P. Opmeerus’ “Opus chronographium orbis universi” (blz. 406) werden de vermeende portretten op het gestolen paneel opgenomen.

1612, mei 19. De schilder Pieter Noveliers wordt vergoed voor zijn reiskosten dit met het oog op een voorgenomen restauratie (noot 6a). L. Guicciardini’s Beschryvinghe van alle de Neder-landen... vermeerderd door Petrus Montanum (p. 291, kol. 2) wordt aangevuld met van Vaerne-wijk’s toelichtingen. Er wordt eveneens vermeld dat er meer dan 330 personages op het retabel staan afgebeeld.

1614, november 21. Na de onderhandelingen in 1612-3 wordt besloten een deel van de gronden in het Waasland geschonken voor de Vytfundering, te verkopen aan Marinus Werckendet (203).

1616. Ferry De loire neemt in zijn Chronicon Belgicum,... Atrecht blz. 495, de beschrijving van Mariaeus (cfr. 1608) over.

1617, april 7. Het kapittel besliste dat de inkomsten voor de kapelaan be-steed zullen worden gedurende drie jaar aan de versiering van de Vijtkapel met het “reposita tabula Adami et Eve”. Op 15 september kwam het kapittel tot besluit om een deel van de inkomsten te gebruiken voor de afsluiting van de kapel en voor de herstelling van het retabel. Een Brussels meester zou hiervoor in aanmerking komen. Er werd hier eveneens gewezen op de plichten (en rechten) van de erfgenamen der stichters. De restauratie werd op 21 november overgedragen aan J.B. de Bruyn. Vanaf 1 december tot 22 april 1618 treffen we vier betalingsorders met kwijtschrift betreffende de restauratie van het retabel aan. In totaal ontving J.B. de Bruyn 41 pond 13 schellingen en 4 groten, wat duidelijk minder was dan het gevraagde bedrag (100 pond) van Noveliers (245).

1618, januari 12. Het kapittel stemt toe dat de ontvangsten der bezoekers gebruikt zullen worden voor de herstelling van de Vytkapel. De gefundeerde missen worden gratis ontlast (noot 203).

1618. De Antwerpse verzamelaar Peeter Stevens schreef het onderste vers van het kwatrijn over in zijn aantekeningen bij het Schilder-boeck van Karel van Mander (noot 5).

1622 (nadien). De kapel werd voorzien van een nieuwe afsluiting, die de wapens van Vijt-Borluut en Triest droegen (noot 6b).

1624. Emanuel Gueyro, *Annales de Flandre*, Antwerpen 1624, f°2, “Vee se aum en la Iglesia de S. Juan de Gante el retablo de las efigies de Adam y Eva en los”.

De reliekhouders van St.-Jan-Baptist in de crypte van de Gentse hoofdkerk toont enige verwantschappen met het schilderij in de bovenkerk. Het hoofd gaat terug op de voorstelling van de gelijknamige figuur in grisaille op het Lam Gods, terwijl de versiering der dalmatieken der engelen, die de schotel dragen, terug te vinden is in deze der musicerende engelen en van twee diakens op het Aanbiddingspaneel. Dhanens vraagt zich af (210C) of deze reliekhouders geen verwantschap toont met de gotische houder, die beschreven werd in de inventarissen van 1467 en 1507-14 : een hoofd in vertikale houding, gekroond, dat gedragen werd door 3 engelen.

1624-1625. Marten David herstelde de glasramen van de kapel (noot 165b). In de rekeningen der Oude Fabriek lezen we “Item angaende den ontfanck vande tafel Adam en Eva toogh en is bij den doender deser niet ontfaen, dus hier voor memorie” (noot 203).

Antonius Sanderus, *De Gandavensibus eruditionis fama claris lib. I*, Antwerpen, F°50 haalt vooral aan wat Van Mander (1604) vermeldde.

1625. Bisschop Antoon Triest van Gent vroeg als afstammeling van de stichters aan het kapittel om een kopie te mogen maken van het Lam Gods. Deze kopie werd door Triest of door zijn erfgenamen geschonken aan het Gentse stadhuis. Eerst dacht men dat de kopiïst Rafaël van Coxie was, daar zijn vader een replek maakte voor Filips II (noot 52), wat onmogelijk was daar deze kunstenaar overleed in 1616. M. De Mayer dacht dat ze van de hand was van Lucas van Uden, die in 1624 een schilderij maakte voor Triest voorstellende : “Het belvedere, buitenverblijf van Triest te Akkergem” (Gent, Bijlokemuseum). Door de geringe kwaliteit van deze kopie mag men deze veronderstelling verlaten. Deze kopie is geschilderd op doek en vertoont alle stilistische kenmerken der 17de eeuwse kunst. Opvallend is dat de zijluiken der onderste register op één doek geschilderd werden (gescheiden door een pilaar) en dat de binnenste groepen naar buiten zijn gebracht en omgekeerd. De twijfel dat de kopie uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen wel degelijk deze is die destijds in het Gents stadhuis prijkte, wordt hier volledig weggenomen. Op de veiling van 11 april 1798 door de Fransen van de kunstschaten in het Gentse stadhuis werd deze replek toegewezen aan dhr. Ch. Hisette voor 8 lb. Hij verkocht het werk aan de Londense groot-verzamelaar Aders, die het doorverkocht aan de collectionneur Robinson. Dhr. Lommé (Lemme ?), woonachtig

te Manchester schonk in 1866 deze kopie aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.

Merken we op dat tevens in de verzameling Aders een “Madonna met kind omgeven door de H. Catharina en drie vrouwelijke Heiligen met op de zijluiken de twee St.-Jans” op naam stond van Margaretha van Eyck (noot 102). Een “Madonna met kind” (Kinsington Palace, verz. Wallenstein) stond eveneens op haar naam (noot 74a).

Volgens de rekening van het verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de Oude Cotidiane droegen in 1625-1626 kapelannen Philips Matheis en Franchois de Ghistelles de mis op. Deze regeling loopt door tot 1639, daarna werd de naam de Ghistelles geschrapt (203).

1626, april 23. In het memorandum maakt men melding van de herstelling van de kapel en de restauratie van het retabel, dank zij de in 1614 verkochte 84 gemete land te Verrebroek en te Vrasene (203).

1627, juli 30. Het kapitel besliste om twee nieuwe sleutels te laten maken van het slot in de houten afsluiting. De ene werd toevertrouwd aan de ontvanger en de andere aan de kanunnik-kapelmeester (noot 6b).

1628. Het kapittel liet een stamboom opmaken van de familie Vyt-Borluut waarschijnlijk om de participatie in de onkosten van de afsluiting te berekenen. Dit voornemen bleef echter uit : mogelijks gingen de Brabantse erfgenamen (afstammelingen van Mabelie Vyt) niet in op het verzoek (246). Franciscus Sweertius' *Athepae Belgicae...*, Antwerpen 1628, blz. 15 geeft dezelfde bespreking zoals in 1608 over het retabel.

1629, augustus 3-1630, september 6. De weduwe van Matheus Beernaert leverde het slot en de sleutel van de Vytkapel en van het retabel. Er is hierbij een betalingsbevel van 21 januari 1634 (noot 6b).

1631, september 13-1632, oktober 26. Philips Beernaert ontvangt XV s. vig. voor de levering van was in 1629-1631 “aende capelle van Adam en Eva” (203). In welke mate deze Beernaert verwant is met de Gentse Rubensepi-goon Philip Beernaert (noot 156) werd niet nagegaan.

1631. Abraham Göltnitzius, *Vlysses belgico gallicus...* Lugduni Bat, 1631, f°12. Baseerde zich voor de beschrijving van het Lam Gods grotendeels op Sweertius en Marchantius.

1632, juli 3. Er werden vier bloempotten gekocht om te plaatsen in de Vyt-kapel. Deze werden waarschijnlijk gekocht ter herdenking van het 2de eeuwfeest (noot 6b). Wij vermelden hier ook de aanhaling in de verificatie

of voorlopige rekening van de Vytkapel over de jaren 1626-1632 met toevoeging van 1633-1634 (noot 203).

1632. P. de l'Espinoy, *Recherches des antiquitez et noblesse de Flandre*, Douai 1632, blz. 574, 609, 629, 639, 645, heeft een uitgebreide beschrijving over Joos Vyt.

1633, februari 13. De opening tussen de Vytkapel en deze van de bakkersnering werd gevuld door een marmeren afsluitsel, en een schilderij van Gaspar de Craeyer werd achter het Lam Gods geplaatst. De Vytkapel werd gewit door Jan de Boever.

1633, november 4. Kanunnik Ph. Matthias krijgt een kwijting van twee missen per week ter "ontlastinghe vande fondatie aenden authaer van Adam en Eva".

1633-1635. Philips Beernaert werd betaald voor het leveren van kaarsen voor de "Capelle van Adam en Eva".

1635, januari 20. Ter gelegenheid van het 2de eeuwfeest van de fundatieakte bestelde het kapittel bij Pieter de Wagheneere een altaarkleed en een antependium van wit Genuees damast en blauw satijn, versierd met zilveren franjes "ten behoeve vande capelle van Adam ende Efva" (noot 6b). Op 5 april herstelde Jacques van Coyen de glasramen en in oktober maakte Paesschier Bossuyt twee "arketstukken" van de vensters in de "capelle van Adam en Evae". Op 21 december 1637 werd van Coyen opnieuw vergoed voor de herstellingen van de glasramen in de "capelle van Adam en Heeva" (noot 165b).

1635-1647. Zeven kwijtschriften van kanunnik Philips Matthias over de dienst van 4 missen per week, die vergoed werden door Jacques vanden Haute (noot 203).

1636, juli 12. Jacques Cocx maakte voor de "capel van Adam ende Eva" een nieuwe afsluiting, die thans prijkt in de kapel naast de Vytkapel, waar het grafmonument van kanunnik F. de Brunswyck-Luneberg prijkt (noot 223).

1638. Na de vergoeding van de nieuwe afsluiting van de kapelaan Jacques Cocx op 26 juni, beslist het kapittel op 8 oktober 1638 dat de notaris Joncheer contact zal opnemen met de rechthebbenden van de Vytkapel in verband met de kosten van de nieuwe afsluiting. Kanunnik F. de Brunswyck-de Luneberg wijst er later terecht op (28 juli 1747), dat de erfgenamen

wettelijk onterfd waren van de geschonken goederen. De smid Joos Heyndrickx bracht een slot aan. Pieter Nicasius illumineerde de 3 wapenschilden op de deuren en op de afsluiting (Vyt-Borluut-Triest). De aannemer Quintyn de la Heye maakte de fundering van de afsluiting. De schrijnwerker Baudewijn van Dickele vervaardigde de dubbele deuren en Cornelis Rulandt goot de geelkoperen balusters, die rusten op de rechthoekige sokkels met de gegraveerde wapenschilden. Kort vóór 3 september 1639 merkt de beeldhouwer Jacques Cocx op, dat hij nog een groot deel van de som te goed heeft. De rekening werd op 3 september 1639 verdeeld onder de families Triest en Borluut. De erfgenamen van Mabelie Vyt en Godfried Raes (die de heerlijkheid Pamele en Ledeberg geërfd hadden) droegen niet bij in de kosten. Voor de familie Triest waren dit bisschop Antoon Triest & ridder kolonel Philip Triest, hoogbaljuw van Kortrijk. Op 7 september 1639 werd de inbrenging van de familie Borluut verdeeld onder Simon B., jonker Jan B., heer van Assenburg, jonker Adriaan B., heer van Eenoode, Jonker Jacques Philip van Donghelberghe, heer van Scauenberg, jonkers de Daugieren, heren van Ingien en Boekel en ridder Jacques Borluut, heer van Schoonberge (die zijn bijdrage betaalde op 2 september 1639 aan Jan B.). Om deze daad te vereeuwigen werd een gedenkschrift opgesteld dat op de afsluiting moest worden aangebracht (noot 6a). Wij geven hier de vertaling uit het Latijn : “Judocus Vyt, heer van Pamele, Ledeberg, enz. en Elisabeth Borluut, een edel paar uit een beroemde en oude familie versierden deze kapel tot meerdere eer van God, de allerbeste, de allerhoogste, eerst door hen met eigen geld volledig gebouwd ter ere van de heldhaftige goedheid van hun voorouders en nakomelingen, in het jaar 1342 met dit zeer bekend wonder van de schilderkunst. Daarbij in het jaar 1435 begiftigden zij deze kapel rijkelijk door een ruime schenking te doen voor een dagelijks misoffer. Tenslotte na twee eeuwen, dit wil zeggen ten jare 1639, als gelijkaardige nakomelingen en erfgenamen van hun voorgangers wilden Triest en Borluut dat dit beroemd bewijs van hun geslacht en deugd ten teken van hun voorvaderlijk geloof en godsvrucht tegen alle aanslagen van de tijd en het ongelooft omgeven zou zijn met deze marmeren afsluiting.”

Rudy VAN ELSLANDE
(’t vervolgt)

NOTEN

- 243 V. *Tourneur*, Un second quatrain sur l’Agneau Mistique par Maximilien Vrientius, in : Academie Royale de Belgique, Bulletin de la classe des Lettres, Brussel 1943, blz. 57-50.
- 244 N. *De Pauw*, Enquête sur l’authenticité de la pierre tombale attribuée à Hubert van Eyck, in : Bulletin du Cercle Historique et Archéologique de Gand, Gent 1895, blz. 8.
- 245 P. *Saintenoy*, Les arts et les artistes à la cour de Bruxelles, in : Mémoires de l’Académie royale de Belgique, Classe des Beaux-Arts, blz. 87, 94.